Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ЗАМАН

2012 жыл 24-чю январь, геуюрге кюн. № 10 (18931)

Багъасы 3 сомду

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ ВРЕМЯ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Къырал жумушла

Арсен Каноков Россейни юг жанында халкъларыны форумларына къатышады

Бизге КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасындан билдиргенлерича, Къабарты-Малкъарны делегациясы регионну оноучусу Арсен Канаковну башчылыгъында Кисловодскеге Россейни юг жанында халкъларыны форумларына баргъанды. Аны ишине Россейни премьер-министри Владимир Путин да къатышады. Жыйылыуда миллетле аралы халла, жаш тёлю бла ишлеуню, коррупциягъа, терроризмге, аманлыкъчылыкъгъа къажау кюрешни амаллары, Юг эмда Север-Кавказ федеральный округланы социальный-экономика айныууну онглары сюзюлгенديле.

Къабарты-Малкъарны делегациясына 22 адам - республиканы жамаат,дин эмда жаш тёлю организацияларыны келечилери киредиле.

Бизни корр.

ПРЕЗИДЕНТ

Уллу кёллюлюк этгенле къаты жууапха тартыллыкъдыла

Къабарты-Малкъарны Башчысы республикалы клиника больницада болумну тинтген кезиуде КъМР-ни саулукъ сакълау министрин къуллугъундан кетеригге буюргъанды. Къабарты-Малкъарны Правительствосуна хар ёлген сабийни юсюнден энчи тинтиргe, жууукъ заманда бушуу сынагъан аналаны барысын да чакъырып, алагъа ишни болумун туура этергe деп, къаты буюрулгъанды.

«Мен бу ишни кесими контролюмда тутарыкъма. Аллай хар жарсыулу иш бизге бушууду, ол тюрлю уллу кёллюлюк этгенле барысы да къаты жууапха тартыллыкъдыла»,-дегенди Арсен Каноков.

КъМР-ни Башчысыны эм Правительствосуну пресс-службасы.

Юйренуле

Хар кимге да хайырлы дерсле

Жыл сайын бардырылгъан бешкюнлюк аскер жыйылыуланы чеклеринде Къабарты-Малкъар кыырал университети колледжлерини окъуучуларыны араларында къыйын болумланы кезиюнде халкъны къорулау эм от тюшгенде къоркъуусузлукъны жалчытыу бла байламлы окъытуу-кёргюзтюу ишле болгъандыла.

Республикада Граждан оборонаны эм къыйын болумланы кетериу жаны бла араны ишчилери жаш адамлагъа къоркъуу болгъан кезиуде кеслерин къалай жюрютюрге керек болгъанын ангылатхандыла. Алагъа окъуутуу видеороликле, от ёчюлтюучю эм къутхарыу техниканы кёргюзтгенديле.

Окъуучула КамАЗ-ны юсюнде элли метр бийикликге кётюрюлген бахчычха сейир этип къарагъандыла. Бир-бирле уа от ёчюлтюуде хайырланылгъан техниканы къолларында тутаргъа, ишчи кийимлени киерге да сюйгенديле.

Мурат АПАЖИХОВ.
РФ-ни МЧС-ини КъМР-де Баш управлениясыны пресс-службасы.

Жазылыу-2012

«Заманны» алыргъа энтта онг барды

Хурметли жамауат!

Бир тюрлю сылтау бла сиз 2012 жылны биринчи жарымына «Заманнга» жазылалмай къалгъан эсегиз, халны тюзетирге онг барды. Сиз жазылыуну январны ахырына дери жарашдырсагъыз, ана тилибизде чыкъгъан газетибизни 1-чи февральдан алып башларыкъсыз.

Беш айгъа жазылыуну багъасы 296 сом 75 капекди.

«Заман» газетни редколлегиясы.

Бизни индексибиз - 51532

Парламент

Тарифле жайгъа дери кётюрюллюк тюйюлдюле

КъМР-ни Парламентини спикери Чеченланы Ануар законла чыгъарыучу органны президиумуну кезиулю жыйылыуун бардыргъанды.

Бюджет, налогла эм финансла жаны бла комитетни председатели Къаншоуби Ахохов «Инвестиция налог кредитни юсюнден» законну проектин кёргюзтгенди. Анда Федеральный право актлагъа кийирилген тюрлениулеге тийишлиликде инвестиция налог кредитни ёлчемин ёсдюрюрге белгиленеди. Ол илму-тинтиу, сынау-конструктор ишледе хайырланнган оборудованияны багъасыны 30-100 процентин тутарыкъды. Кеслерини энчи прозводстволарында техниканы жангыртыргъа неда энергия хайырлылыкълары улу болгъан объектлени къурагъа сюйген организациялагъа да кредит тюз ма ол хал бла бериледи.

Депутатла «Республикада ёкъюз сабийлени банкыны юсюнден» республикалы законну 11-чи статьясына тюрлениуле кийиргенديле. Урунуу, социальный политика эм салукъ сакълау жаны бла комитетни председатели Жанатайланы Салим ангылатханнга кёре, ата-анасыз къалгъанланы тизмелерин къурагъан къырал организациялагъа ёкъюз балаланы, аланы кеслерине алыргъа сюйген юйюрлени юслеринден информацияны РФ-де сабийлени праволары жаны бла уполномоченныйге эмда субъектледе уполномоченныйлеге берирге борч салынады.

Президиумну членлери башха субъектледе коллегаларыны башламчылыкъларын да сюзгенديле.

Парламентни Председателини орунбасары Натби Бозиев республикада тарифле не халда болгъанларыны юсюнден информация бла шагъырей этгенди. Ол айтханнга кёре, бу проблеманы юсюнден премьер-министр Владимир Путин РФ-ни субъектлерини башчылары бла кенгешде айтхан эди. Анда премьер бир-бир жерледе тарифле асыры бек кётюрюлгенлерин эсгертген эди. «Биз бу вопросну Къурулуш, жашау-журт коммунальный мюлк эм ТЭК жаны бла комитет бла бирге сюзгенбиз. КъМР-де биогюнлюкде тарифле башха регионладан гитчедиле. Быйыл 1-чи июльгъа дери ала кётюрюллюк тюйолдюле», - дегенди Натби Бозиев.

Басмагъа **ТИКАЛАНЫ Фатима** хазырлагъанды.

Магъаналы ушакъ

«Бизни борчубуз - ийманнга чакъырыу угъай, динлени юслеринден билим бериудю»

Сабийле школда дин жаны бла билим алыргъа керекмидиле? Бу соруу бла байламлы жамаатда кёп тюрлю оюм жюрюйдю. Болсада Россейни Президенти Дмитрий Медведевни буйругъуна эм Россейни Правительствосуну башчысы Владимир Путинни оноууна кёре, 2012 жылдан башлап бизни республикада да орта билим берген окъуу учреждениялада «Дин культураланы эм этиканы мурдорлары»(ОРКСЭ) деген курс кийиридиле. Аны юсюнден болгъанды КъМР-ни билим бериу эм илму министри С.Х.Шхагапсоев бла ушагъыбыз.

- Сафарби Хасанбиевич, «Дин культураланы эм этикаланы мурдорлары» деген курсха не зат киреди?

- Алты модуль: ислам, буддизм, иудаизм, православие, битеудуния дин культурага эм этика. Школчу хар динни юсюнден толу хапар билликди, аны бла бирге бу курс жаланда кесинги дининге угъай, башхалагъа да хурмет этерге юйретирикди. Не десек да, динни магъанасы озгъан ёмюрледе да, шёндюгю дунияда да бек уллуду.

- Бу жангы предметни сюйген окъургъа, сюймеген а окъумазгъа эркинмидиле?

- Угъай. Битеу школчула да аны окъургъа борчлудула. Бу курс тёртюнчю классда «Окружающий мир» деген предметни юсю бла окъуучуланы билимлерин теренлендирирге себеплик этерикди. Аны хайырындан бешинчи классда историяны да сабийле къыйналмай ангыларыкъдыла. Тарых бла динни араларында байламлыкъ бек ючлюдю. Литература, суратлау искусство, скульптура, кино, битеу да искусство динни юсюнден сагъышладан толуду.

- Сабий курсха кирген алты модульдан бирин сайларгъа керекди да?

- Хау. Алай къуру сабий сайламайды модульну, аны ата-анасы да. Школну администрациясы, устазла ол оноугъа къатышыргъа эркинликлери жокъду. Къысхасы, ол юйюрню ишиди. Сайлау ата-аналаны жыйылыуларыны протоколларында жазылыргъа керекди, андан сора да, ата-анала заявление жазаргъа борчлудула. Республиканы битеу школларында да атала-анала бла ангылатыу иш бардыреллыкъды.

Модульну алышындырыргъа эркинлик барды. Окъуп баллагъынчы да, окъуй турсан кезиуде да.

Ахыры 2-чи бетдеди.

ЭЛ МЮЛК ЖЕРЛЕ

Законлагъа бузукълукъ этиуню тыядыла

Бюгюнлюкде бизни республикада эл мюлк магъаналары болгъан жерлени саны 710 минг гектардан кёбюрекди. Он санда сюргюле 287,6 минг гектарны, 7,9 минг гектарны кёпжыллыкъ битимле, 60,7 минг гектарны биченликле, 270,2 минг гектарны жайлыкъла аладыла. Ала къалай хайырланылгъанларына Россельхознадзорну Къабарты-Малкъарда управлениясы къарайды. Ол ишь къалай къуралып бардырылгъанына юсюнден бизге управленияны жерлеге контроль этиуню бёлюмюню баш къырал инспектору Руслан Беканов билдиргенди.

-Республиканы аш-азыкъ продуктла эм эл мюлк сырьё бла ышаннгылы жалчытыу ол жерле къалай хайырланылгъанлары бла тюзюнлей байламлыды,-дегенди ол.-Жашау магъанасы болгъан аллай вопросну жерчилик системаны тюз жюрютмей тамамларгъа онг жокъду. Нек дегенде аны комплексине бир бирлери бла байламлы агротехника, суу сугъарыу, къурау эм башха мадарла киредиле, ала уа топуракъны тымын кётюрюоюну, эл мюлк битимлени тирликлиликлерин ёсдюрюую амалларыдыла.

Управление жер-жерледе РФ-ни жерни юсюнден законодательствону излемлери къалай толтурулгъанларына контроль эм надзор этеди. Ол ишле республиканы прокуратурасы бла келишип эм «Къырал контроль (надзор) эмда муниципальный контроль бардырылгъанда юридический лицоланы бла энчи предпринимательлени эркинликлерин къорулауну юсюнден» федеральный закондан аз да бир жанына таймай бардырыладыла.

Жерни юсюнден законодательствоГъа кёбюсюнде быллай бузукълукъла этиледиле: эл мюлк жерле хайырланылмайдыла, аланы зарарлы хансла эм олкюле басылпдыла, къурулуш эм башха ишле бардырылгъанларында, тымлы топуракъ къырылып, бир жанына кетериледи, жерле керек болгъаныча хайырланылмайдыла, алагъа кир-кипчикле, къурулушладан къалгъан хылы-мылыла кёп тёгюледиле.

Озгъан жылны ичинде 419 тинтиу бардырылгъанды, 99, 2 минг гектарны алгъан 54 жер участкалагъа контроль этилгенди. Эки минг гектарда жерни юсюнден законодательствоГъа бузукълукъла этилиу ачыкъланнганды. Аны бла байламлы аланы кетериуню юсюнден 142 предписание къурашдырылып берилгенди. Аны хайырындан аллай жерледе эл мюлк ишле башланнгандыла. Андан сора да, ие кёзден къарамагъанлагъа 303,8 минг сом багъасы административ тазирле салынгандыла.

Жер участкала къоркъуулу химия веществола бла мардадан къаллай бирге артыкъ кирленнгенлерин тохташдырыр ючюн, топуракъны 140 тюрлюю алынгнан эди. Ала барысы да Краснодарны областъла аралы ветеринар лабораториясына анализге берилгенديле. Аны итогларына кёре, 231 гектардан алынгнан 25 тюрлю топуракъда аур металланы тузлары эм пестицидле артыкъ болгъаны тохташдырылгъанды. Ол жерле мындан ары да тинтилир ючюн контрольгъа алынгнгандыла.

Аны бла бирге управленияны баш борчу - азап салыу угъай, жерни юсюнден законодательствоГъа бузукълукъ этиуню болдурмауду. Ол муратда надзорланы кезиуюнде жерлени хайырланыучулагъа жерге къырал контроль этиуню мураталыр бла борчларын, жерни юсюнден законодательствону излемлерин, жер байлыкъланы тап халда тутхан норматив эм право актланы ангылатыу жаны бла профилактика ишле бардырылгъанлай турадыла.

ЗУБЕИР улу Х.

Чын бериу

Жеккеланы Аллахберди - юстицияны ючюнчю классны советниги

РФ-ни Президентини «Россей Федерацияны прокуратурасыны органларында ишлегенлеге класс чынла бериуню юсюнден» Указы бла Къабарты-Малкъар Республиканы прокурорну биринчи орунбасары Жеккеланы Махмутну жашы Аллахбердиге юстицияны ючюнчю классы къырал советниги деген чын берилгенди. Ол а генерал-майор дегенге аскер чынны тенгди.

Жеккеланы А.М. 1964 жылда КъМАССР-ни Совет районуну Бабугент элинде туугъанды. 1992 жылда Москвада юридический институтну «Правоведение» бёлюмюн бошагъанды. Урунуу жолун 1990 жылда Къарачай-Черкес Республиканы Усть-Джегута районунда прокуратурада башлагъанды. Алгъа стажер болгъанды, ызы бла прокурорну болушлукъчусу, орунбасары, артда прокурору болуп ишлегенди. Усть-Джегутада районла аралы прокурорну къуллугъун да толтургъанды.

2003 жылда Къабарты-Малкъарны прокурорну биринчи орунбасарына салынады. Республиканы прокуратурасыны коллегиясыны членлери, аттестация комиссиясыны председателиди. Юйюрлюдю,эки сабийи барды.

Олимпиада

Эм игиле белгиленнгендиле

Элбрус районну билим бериу управлениясыны методика кабинетини башчысы Бапыналаны Элина билдиргеннге кёре, анда битеуроссей олимпиаданы школ кезиуюне 4 311 окъуучу къатышхандыла. Муниципальный кезиуге аладан, ахшы билимлерин кёргюзтюп, жетинчи-онбиринчи класслада окъугъан 1090 адам ётгенديле.

Экинчи кезиуде предметледен олимпиадала Тырныауузну экинчи, ючюнчю, алтынчы номерли школларында, биринчи номерли лицейинде, бешинчи номерли гимназиясында бардырылгъанды. Алагъа къатышханла КъМР-ни Билим бериу эм илму министерствосу хазырлагъан заданияланы этерге керек эдиле.

Итогларга кёре, 60 окъуучу хорлагъанды, 137-си да сагъыа тийишли болгъанды. Айырмалыланы араларында Алботланы Жулдуз, Къочхарланы Талифа, Толгъурланы Зарема, Хапаланы Фатима, Залина Бекбулатова, Руслан Эдоков эм башхала бардыла. Ала барысы да олимпиаданы регион кезиуюне барлыкъдыла. Элбрус райондан анга битеу да 139 окъуучу къатышырыкъды.

Анатолий ТЕМИРОВ.

Банк

Агропромышленность комплексни айныгыуъа - 1,3 триллион сом

Озгъан жылны итогларына кёре, «Россельхозбанк» бардыргъан ишни битеу кёрюмдюлери ёсгенديле, аны файдасы да эки кереге кёбейгенди, деп билдиргенديле банкны Къабарты-Малкъарда бёлюмюню пресс-службасындан. Кезиулю сабан ишлеге берилген кредитлени саны 2011 жылда 146 миллиард сом чакълы болгъанды.

Аны бла бирге ара банкны кредит портфели 30 процентге кёбейип, 950-ден артыкъ миллиард сомгъа дери жетгенди. -«Россельхозбанкны» баш муратларындан бири-2008-2012 жылланы ичинде эл мюлкню айныгыу эм эл мюлк продукцияны, сырьёну эм аш-азыкъны рынокларын тап халгъа келтириу жаны бла къырал программаны жашауда жетишимли бардыруугъа себеплик этиудю.

Озгъан жыл урлукъ себиу эм мирзеу жыйыу ишлени жетишимли бардырыргъа себеплик этиу мурат бла кредитлени бериу изленлени иги да женгиллетдиргенديле эм процент ставкаланы азайтхандыла. Аны бла бирге ачча алыргъа сюйгенлени заявкаларына къарагъан заманны да къысхартып, тыш къыралладан келтирилген элмюлк техниканы сатып алыргъа кредитлени эм залогланы бир къауум тыйгъычларын да кетергенديле.

2011 жылда Россей Федерацияда бардырылгъан кезиулю сабан ишлени 75 процентине «Россельхозбанк» финанс средствола бла билеклик этгенди. Бу ишлеге 146 миллиард сом берилген эди. 2010 жыл бла тенглешдиргенде ол 27 процентге кёбейгенди. Салай алып айтханда, башында айтылгъан къырал программа жашауда бардырылып башланнганлы бери агропромышленность комплексни айныгыуъа банк 1,3 триллион сом чакълы бергенди.

Юридический лицоланы кредит портфели 2011 жылда 25 процентге кёбейген эди эм 807 миллиард сом болгъанды. Физический лицолагъа берилген кредитлени саны уа, 73 процентге ёскоп, 146 миллиард сомгъа дери жетгенди.

Юсюбюздеги жылны биринчи январына клиентле банкга салгъан ачхаы саны 55 процентге кёбейип, 877 миллиард сом болгъанды. Аны санында юридический лицоладан 727 миллиард сом келгенди, физический лицоладан а 150 миллиард сом.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Саугъалау

Хунерсиз сабийле жокъдула

КъМР-ни Жаш тёлюню ишлери жаны бла министерствосунда «Мир души моей» деген ат бла бардырылгъан республикалы конкурсда хорлагъанланы саугъалау бардырылгъанды. Министерствону келечилери аны сакъат сабийлеге деп хазырлагъан эдиле.

Конкурс сабийлени араларында фахмулуланы, бир затха хунерлери болгъанланы ачыкълау бла байламлы кыуралгъан эди. Ол кеси да быйыл биринчи кере бардырылгъанды. Анга республиканы школларындан бла интернатларындан кёп сабий къатышханды. Ала беш номинацияда-кьолдан усталыкъ, сурат ишлеу, тепсеу, жыр айтыу, назму окъуу жаны бла кеслерини фахмуларын кёргюзтгенديле.

Эришиуге къатышханланы алларында министерствону социальный профилактика бёлюмюню башчысы Аслан Текуев сёлешгенди.

Ахыры 2-чи бетдеди.

«Жулдузчукълагъа» - къаты къарс уруу 2 бет

Вузлада къошакъ экзаменле 3 бет

Монтажчыланы бригадири 3 бет

Жарсыулу проблемалагъа - энчи къарау 4 бет

«Бизни борчубуз - ийманнга чакъырыу угъай, динлени юслеринден билим бериудю»

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

- Устазла уа кимле боллукъдула?

- Бу модульланы школда башланнган классланы эм гуманитар предметледен устазлары бардырлыкъдыла, алай ала барысы да алгъа квалификацияны ёсдюрген курслада окъуукъдула. Школ директорла модульланы окъутургъа башха окъуу юйледен да, вузладан да специалистлени чакъырыргъа боллукъдула, алай ала алгъын да школчула бла ишлеген эселе.

- Жангы курсха ненча сагъат бериледи?

- Битеу да отуз тёрт. Окъутуу тёртюнчю классда тёртюнчю четвертьде башланырыкъды, бешинчи классда уа биринчи четвертьде бардырыллыкъды. Жай каникуллада барбыз да биринчи итогланы чыгъараллыкъбыз. Жангы курсну окъуганда, юй ишле да берилликдиле. Аланы этер ючюн, юйде ушакъла бардырыргъа керекди. Сёзсюз, ала юйюрню кючлендирликдиле, атала-анала бла сабийлени жууукълашдырлыкъдыла. Жарсыугъа, арт заманда абаданла сабийле бла бек аз сёлешедиле.

- Бир-бирле бу курс бла бирге школлагъа дин ахлула келлик сунадыла. Ол алаймыды?

- Угъай, нек дегенде Россейде дин къыралдан айырылыпды. Законнга кёре, школларыбызда жаланда педагогика билимлери болгъан эм окъутуу-юйретиу иш бла кюрешген адамла ишлерге эркиндиле. Школлагъа, Россейни Конституциясына кёре, дин ахлула барыргъа эркин тюйюлдюле.

Дагъыда бир ангылатыу: бу алты модульну окъугъан кезиуде школчула межгитлеге, килисалагъа барлыкъ тюйюлдюле. Бизни муратыбыз – сабийлеге динлени юслеринден билим беririргеди ансы, аланы ийманнга чакъырыу тюйюлдю.

- Бу жангы ишге дин ахлула къатышырыкъмыдыла, огъесе къатышырыкъ тюйюлмюдюле?

- Окъуу пособияла хазырланнганда, оргкомитетле къуралгъан эдиле. Алада дин ахлула бек тири ишлегендиле. Шёндюгю кезиуде уа дин ахлула устазлагъа деп къуралгъан курслада лекцияла окъуукъдула.

- Бусагъатда министерство курсну школ программалагъа кийирир ючюн, не зат этгенин айтсагъыз эди.

- Биринчиден, тёртюнчю классда окъуганланы юслеринден информация жыйылгъанды. Ала битеу да 8399 боладыла. Бюгюннге белгили болгъанына кёре, ата-аналаны асламысы «Светская этиканы мурдорлары», «Битеудуния дин культураланы мурдорлары» деген модульланы сайлайдыла.

Министерство жангы курсну окъутурукъ устазланы тохташдыргъанды, ала башланнган школда ишлеген 402 устазды. Бусагъатда аланы хазырлай турабыз, март айгъа устазла курсланы бошарыкъдыла.

Сёзсюз, жамауат бу жангы ишге къалай къарагъанын билирге керекди. Аны ючюн, биз мониторингле, анкетированияла, соруула, конференцияла, «тёгерек столла» бардырабыз.

Жангы курсдан хайыр чыгъар ючюн, устазла, жамауат, культура эм дин организацияла биригирге керекдиле.

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.

Хунерсиз сабийле жокъдула

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Ол сабийлени, аланы ата-аналарын эм биргелерине келген устазларын алгъышлагъанды. Бу конкурс бизни республикада алыкъа биринчи кере бардырылгъанын белгилеп, педагогладан ала келлерини оюмларын айтырын тилегенди. Биз сизни бла жууугъуракъ танышыргъа, болушлукъ кереклилеге себеплик этерге, проблемаланы да кетерирге излейбиз, дегенди.

Прохладныйны тёртюнчю номерли интернат-школундан келгенле конкурсха хазырлана туруп, сабийлени жырлагъанларын, тепсегенлерин неда сурат ишлерин видеогъа алдырыр, жаздырыр ючюн, техникалары жетишмей къыйналгъанларын билдиргендиле. Алада тургъан жашчыкъла бла къызчыкъла салулукъларындан къыйналгъанларына да къарамай, интернатны ишине сюйюп къатышханларын, конкурсну да бек жаратханларын айтхандыла.

Приближная станицадан келгенле уа, озгъан жылда Самарада «Россейни ариу жыры» деген фестивальгъа къатышып, биринчи жерге тийишли болгъанларын ёхтемленип чертгендиле. Андан сора да, Санкт-Петербургда бардырылгъан эришиуде ючюнню жер алгъанларын да айтып, быллай, башхалагъа ушамагъан сабийлени аллай жетишимлери, айхай да, къуаныр ча шарт болгъанын белгилегендиле.

Прохладный шахарны интернатыны устазы Татьяна Глазкова уа фахмусуз сабий болмагъанын, жаланда алагъа бираз болушургъа тийишлисин чертгенди. Биз алагъа къаты айтып, буйрукъ бермейбиз, кеслерини жанлары сюйген, изленген зат бла кюрешедиле, дегенди. Бу конкурсну къурагъанлагъа, бардыргъанлагъа эм жюриге ыразылыгъын билдиргенди.

Саугъаланнганланы къууму.

Нальчикни онтогъузунчу номерли школунда коррекциялы классны устазы Раиса Шехинаева да быллай эришиу халда бардырылгъан ишле сабийлеге кеслерин жашаугъа хюшаргъа болушханларын ангылатханды. Болсада ала школну бошагъанларындан сора атылып къалмай, орамлада не этерге билмей айланмаз ючюн да, онгла къурагъа кереклилигин чертгенди. Бу сабийле да, бирсилеча, кеслерине бир жумуш тапсала, жашауда къыйналлыкъ тюйюлдюле, дегенди.

Жаш тёлюню ишлери жаны бла министрни орунбасарыны къуллугъун толтуруп тургъан Саида Жанимова бла КъМКъУ-ну юйретиу эм культура арасыны директоруну орунбасары Абдуллаланы Халимат да сабийлени жетишимлери бла алгъышлагъандыла. Ала мындан ары да быллай конкурслагъа къатышып, кеслерини фахмуларын ачыкъларча онглары болурларын сюйгеннлерин билдиргендиле.

Сёз сабийлеге берилгенде уа, Нальчикни онтогъузунчу номерли школуну окъуучусу Къулийланы Къурман тепсеу, жыр, къол усталыкъ,сурат ишлеу кружоклагъа да жюрюгенин, биютюнда бег а тепсерге сюйгенин айтханды.

Аслан Текуев, бу конкурсха къатышхан 70 къыз бла жаш барысы да сертификатла аллыкъларын белгилеп, аланы устазларын сахнагъа чакъыргъанды. Андан сора уа Къулийланы Къурман «тепсеу» номинацияда биринчи жерге чыкъгъанын билдиргенди. «Къол усталыкъда» уа Заюково элден Карина Батырова, «сурат ишлеуде»-Приближная станицадан Даниил Батыров, «назму окъууда»-Заюковадан Ислам Ордашев, «жырда»-Нальчикден Анастасия Семёнова биринчи жерлеге тийишли болгъандыла.

Конкурсну тюрлю-тюрлю номинацияларында оноулан а экинчиле эм ючюнчю жерлеге чыкъгъандыла. Милана Кардановны уа жюри энчи грамота бла ол анга тири къатышханы ючюн белгилегенди. Сабийлени барысына да, энчи жерлеге тийишли болмагъанлыкъгъа да, сейирлик китапла, альбомла, фломастерле бла тюрсюнлю карандашла берилгендиле.

Ахырында, жашла бла къызла кеслерини фахмуларын дагъыда бир кере кёргюзтюп, жырлагъан, тепсеген да эттендиле.

МОКЪАЛАНЫ Зухура.
Суратны **ХОЛАЛАНЫ Марзият** алгъанды.

Тюбешиу

Сюзюуден - шарт жумушлагъа

Терек шахарда КъМР-ни жаш тёлю организацияларыны келечилери окъуучула бла тюбешгедиле. Районну башчысыны орунбасары Аслан Гетигежев къонакълагъа алада жаш тёлю политика жаны бла не этилгенин билдиргенди. Ол санда Терк муниципал районну жер-жерли самоуправлениясыны советинде жаш тёлю советни къурауну юсюнден да. Анда тюбешууле ётерикдиле, жашла бла къызла жарсытхан затларыны юсюнден айталлыкъдыла, аланы ахшы башламчылыкъларын жашауда бардырыугъа себеплик этиликди. Анга эм жаш тёлю администрациягъа энчи мекям берилликди.

Бизге законла къурауда эм аланы жашауда бардырыуда жангы оюмла керекдиле. Жаш тёлю жамауат жашаугъа тири къатышырча, кесини сагъышын таукел айтырча, бек башы уа - сёзден ишге кёчерча этерге тийишлиди, дегенди Аслан Гетигежев.

КъМР-ни Парламентинде Жаш тёлю палатаны башчысы Аслан Шипшев а Россейде жаш адамла оюмларын ачыкъ халда айтырча онглары болмагъанын чертгенди. Ол себепден дискуссия майданла къураргъа керекди. Сёз ючюн, биз законну кийире тургъан заманда кесибизни жаныбыздан анга тюрлениуле къошаргъа онгубуз барды, дегенди ол.

Школчула бла кеслерини ишлеринде жетишимли болгъан адамла да сёлешгендиле. Алай 24 жылында кандидат диссертация къоруулагъан Рубен Ошроев усталыкъны тюз сайлауну магъанасы уллу болгъанын белгилегенди. Ол айтханыча, школну бошагъанла бек алгъа ала сайлаулары на кёре иш табаллыкъларыны сагъышын этерге керекдиле.

Андан сора да, тюбешууню кезиуюнде окъуучуланы жарсытхан талай проблема тинтилгенди.

Замира КУАНТОВА.
Терк районну жер-жерли администрациясыны пресс-службасы.

ЖЕТИШИМ

«Жулдузчукълагъа» - къаты къарс уруу

Сочиде «Всемирные игры сценического искусства» деген халкъла аралы фестиваль – эришиу бардырылгъанды. Аны къурагъанла Россейни искусстволарыны федерациясы, халкъла аралы Артий комитет эм РФ-ни Композиторларыны союзу эдиле. Фестивальны борчун мында кёргендиле: Россейде хар тюрлю стильлени, искусстволаны айныгъуда, ары келген коллективлени бла анга къатышхан артистлени усталыкъларын ёсдюрюуде, къыралланы, халкъланы, школланы араларында шуёхлукъну байлауда. Артыкъда уллу эс сабий эм жаш тёлю творчествогъа, школчуланы искусствогъа жууукълашдырыугъа, элледе, шахарлада халкъны культура жашауун байыкъландырыугъа, битеу дунияда, миллетлени аралырында тин байлыкъны сакълагъаннга бурулгъанды.

Фестивальда, эришиу программадан сора да, ары жыйылгъанланы юйретиу да баргъанды, аны чеклеринде «Новогодний звездопад» деген къыш лагерь да ишлегенди. Культура – солуу мероприятияла да бар эдиле.

Бу жол Сочиге 1200 жаш артист келгенди. Ала Москвадан, Магнитогорсден, Улан –Удэден, Норильскеден, Екатеринбургдан, Саратовдан, Майкопдан, Махачкъаладан, Нальчикден, башха шахарладан, Украинадан бла Белоруссиядан да жыйылгъан эдиле.

Жюриге башчылыкъны Валерий Костин этгенди – халкъла аралы эришиулени лауреаты, Варшавадагъы оперины солисти, Амстердамдагъы патчах операну да солисти, Краснодардагъы филармонияны жырчысы. Дагъыда композитор, РФ-ни искусстволарыны сыйлы къуллукъчусу Владимир Чернявский, бизни республикадан баргъан, музыкалы театрны солистскасы Марианна Даова да киргенди аны санына.

Тырныауузну Искусстволарыны сабий школуну «Жулдузчукъла» ансамбли Элбрус ройонну айтындан баргъанды (башчылары Жаппуланы Лейля бла Малкъарланы Фаризат). Бу жол да ол жюрини алдында усталыгъын кёргюзтгенди. Аны санында жырлагъанла Чеченланы Аида, Хаджиланы Малика, Этезланы Омар бла Фарида «Академиялы вокал» деген номинацияда эришиуде. Ала Къабарты – Малкъарны композиторларыны чыгъармаларын эшитдиргендиле. Рахайланы Анатолийни бла Зумакъулланы Танзиляны «Сабийни насып жыры», Жеттеланы Мустафирни «Насып тангла» (сёзлери Зумакъулланы Т.) эм Тамара Блаеваны бла Къулийланы Къайсынны «Пусть никогда не умирают дети» деген жырларын айтхандыла.

Жюри, жаш жырчыланы усталыкъларына бек бийик белгини – онну – салып, биринчи жерни да берип, кубок, диплом бла да саугъалангъанды.

Ансамбльни таматасы Жаппуланы Лейля аны юсюнден былай айтханды:

- Эришиуледе жюриге киргенле кеслерини жаратханларын, жаратмагъанларын да билдирмеучюдюле. Анда уа ала хар жырдан сора къарс ура эдиле, Сёзсюз, ол шарт бек кёллендирген эди. Жаш жырчыгъа не заманда да быллай фестивальгъа къатышхан бош иш тюйюлдю, жууаплылыкъ да уллу болады. Сабийле, эришиуледе кеслерин кёргюзтенден сора да, усталыкъларын ёсдюроп, башхаладан да юйренир амал табадыла. Жангы нёгерле тапханларына, жангы жерле кёргенлерине жетген а не барды.

«Жулдузчукъла» ансамбльни башчысы Жаппуланы Лейля бла.

«Жулдузчукъну» жолоучулугъу Искусстволаны Шимал-Кавказ къырал институтуну ректору Рахайланы Анатолийни болушлугъу бла болгъанды, ол сабийлени жол хакъларын тёлегенди, къалгъаныны уа аталары - аналары къарагъандыла. Бизни коллектив аны бла тохтап къалыргъа демейди.

Фестиваль – эришиуге республикадан башхала да баргъандыла. СКГИИ-ни студентлери да къуру къайтмагъандыла. Мадина Мидова башчылыкъ этген хор Гран –прини алгъанды, Тимур Гуазов да вокалистлени санында хорлагъанды. Валерий Шарибовдан, Малкъарланы Муратдан эм Александр Казаковдан къуралгъан инструментли трио экинчи жерге чыкъгъанды.

ТЕМИРЛАНЫ Анатолий.

Саулукъ сакълау

Гиппократны антын толтура

Османланы Жамалны къызы Аслижан Черек районну ара больницасында врач-терапевт болуп ишлегенли кёп болмайды. Борчун докторну антына кертичликде толтурады. Къачан да саусузлагъа жарыкъ тюбейди. Жарсыуларына тынгылайды. Халларын тинтип, анга кёре багъыу буюрады.

Ишде уа анга медсестра Бёзюланы Людмила билеклик этеди. Эки жаш адам да иги специалистледи. Ауруугъанлагъа тийишлисича багъа, алагъа онг тапдыра, саусузладан кёп алгъыш эшитедиле.

Суратда : (солдан онгнга) медсестра Бёзюланы Людмила бла врач Османланы Аслижан Къадырланы Зухураны саулугъуна къарай турадыла.

Бизни корр.

Социальный тёлеуле

Пособияла ёсгендиле

Республиканы гитче сабийлери болгъан гражданларына Жангы жыл ахшы хапарладан баштаннганды. Энди сабий сакълагъанлагъа да бардыла аллай жангылыкъла.

Социальный страхования фондуну КъМР-де бёлюмюню жамауат бла байламлыкъла жюрютюу жаны бла специалисти Ольга Погребняк билдиргеннге кёре, 1-чи январьдан башлап тёленнген пособияланы ёлчемлери ёсерикдиле. Ауурлукълары болгъанда, сабий тапханда эм 1,5 жыллары толмагъан сабийлеге берилген тёлеуле 6 процентге ёсерикдиле.

Алай бла, ауурлугъу 12 ыйыкъгъа дери болгъан тширыу медицина учреждениягъа учётха турса, анга 465 сом тёленеди. Сабий туугъанда бир кере 12405 сом берилликди. Ол а алгъындан 700 сомгъа асламды.

Ишлеген ата-ана сабийге 1,5 жыл толгъунчу хар ай сайын иш хакъыны 40 процентин тутхан, алай 2326 сомдан аз угъай, пособие аллыкъды. Экинчи, ючюнчю эм андан аслам сабий ёсдюре эсе уа, ол тёлеуле, бек аздан, 4651 сом боллукъдула.

Ишлемегенлеге да тёлеуле, башда айтылгъаныча, 2326 эм 4651 сом боллукъдула.

Страхование этилген граждана ауурлукълары болгъанда, сабий тапханда эм 1,5 жыллары толмагъан сабийле ючюн берилген пособияланы бегилеуню 2010 жылны законодательствосу бла неда 2011 жылдан ишлеп башлагъан закон бла тийишлиликде санатдырып алыргъа эркиндиле. Биринчисинде, ол пособияланы аны арт 12-айлыкъ орта иш хакъын санап белгилейдиле. Экиччисинде уа, декретге кетгинчи, арт 2 жылында орта иш хакъын санайдыла. Бир айгъа тёленирик ахчаны эм аслам ёлчеми 36563 сом боллукъду.

Ёлген адам ючюн берилген ахча да энди 4515 сомду.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

ПРЕЗИДЕНТГЕ КАНДИДАТЛАНЫ ПРОГРАММАЛАРЫ

Прохоров губернияланы санын юч кереге азайтыргъа дейди

Кесини программасын Зюгановдан сора экинчи болуп президентге кандидат мультимиллиардер Прохоров басмалагъанды. Къыралны баш къуллугъуна тюшсе, ол россейлилеге не тюрлю ашхылыкъла этерге сёз береди? Ол политикагъа келгинчи этилген оноуланы асламысын кетерирге умут этгенин билдиреди:

- Заманны реформасын, ол санда сагъат поясланы тюрлендириу бла байламлы экспериментлени да кетерликди.
- ЕГЭ-ни кетерликди.
- Асламлы информация органланы барысын да приватизация этерикди, цензураны кетерликди, алай, аны бла бирге уа, бир адамгъа табыныуну пропагандалауну тыярыкъды.
- Газпромну эм башха корпорацияланы бёллюкюю эм приватизация этерикди.
- Федеральный округланы кетерликди, РФ-ни регионларыны санын битеу къыралда 25-30-гъа дери къысхартырыкъды.
- Къол кётюрюуню алгъынгы бир кюнлерин кетерликди эм аланы жангы кюнлерин 12-чи декабрьге эм 12-чи июньнга кёчюрлюкдю.
- «Башындан энишге (вертикаль) властьланы» кетерликди-шёндюгю Къырал Думаны чачарыкъды-партияланы уведомительный регистрация этиую кийирликди, парламентте ётюуню мардасын 3 процентге дери тюшюрлюкдю, регион властьланы праволарын (эркинликлерин) кенгертирикди эм Север Кавказны республикаларын налогладан 2020 жылгъа дери эркин этерикди.
- Федеральный округланы кетерликди, РФ-ни регионларыны санын битеу къыралда 25-30-гъа дери къысхартырыкъды.
- Къол кётюрюуню алгъынгы бир кюнлерин кетерликди эм аланы жангы кюнлерин 12-чи декабрьге эм 12-чи июньнга кёчюрлюкдю.
- «Башындан энишге (вертикаль) властьланы» кетерликди-шёндюгю Къырал Думаны чачарыкъды-партияланы уведомительный регистрация этиую кийирликди, парламентте ётюуню
- Экономика аманлыкъла ючюн (хыйлачылыкъ, улутхачылыкъ, ручуулукъ, налогланы тёлемеу) жууапха тартылгъанлагъа амнистия этерикди, аллай аманлыкъланы этген бузукъчулагъа Уголовный кодексни жумушатырыкъды.
- Президентни къуллугъундан 4 жылдан сора кетерикди, къыралны кезиуло башчысын айырыуну кюнюн 2016 жылда 12-чи июньда бардырыргъа деп тохташдырлыкъды.

Интернет.

СПЕЦИАЛИСТ БЛА УШАКЪ

«Адамла бла жарашып жашауну кючю бек уллуду»

Жашлыкъ-акъ жылла, бал жылла. Къартлыкъ-къара бота къысып белине, акъ кекелли, ауруу тукул... Алаймыды? УГай. Жаш жылла да боладыла бирде къайгыдан топпа-толу, къартлыкъны да бир-бирде кёп сакъланнган насыпны жарыгы жарытады.

Айхай, кимни не зат сакълагъанын къайдан билгинг: биреуге кьадары саугьагьа аны къол аязларында тутхан сабийлени береди, биреуге уа-къыйын ауруугу саугьалайды. Къарыуубуз, саулугьубуз кетип башласа, къара чачыбыз агьарса, сагьаяды жюрек.

Керекмиди алай къоркъугьа къартлыкъдан? Аны юсюндян бизни республикада бек белгили психиатр, медицина илмуланы доктору, профессор Темболаны Чукаланы жашы Далхат бла ушакъ этгенбиз.

-Далхат Чукалаевич, къартлыкъгьа сиз къалай къарайсыз?

-Адамланы жашаулары бир бирине ушамайдыла. Биреу, алтмыш жылында юйдегили болуп, насыбын таба эсе, башха адам а ол жыл санында ёчюлюп башлайды. Мени акъылыма кёре, адам не заманда да кесин излет турургьа керекди. Жер башында бир инсан да шарт айталлыкъ тюйюлдю ол ким болгъанын. Билмейди. Излеуню жолу адам ёлюп къалгъынчы тауусулмазгьа керекди. Жаланда окъуугьа кирир умут этип, усталыкъны сайлагъанда угьай, хар заманда да адам кеси кесине «кимме мен?» деген сорууну бергенлей турургьа керекди.

-Бир жыйырма жыл мындан алгьа Колин Маккалоуну «Поющие в терновнике» деген китабын окъугьан эдим. Ол битеу дунияда да белгили чыгьармады, тиражы миллионла бла саналады. Не сейир, ол ракны проблемалары бла кюрешген алим тиширыуду. Жазыучу уа пенсиягьа чыкъгьанындан сора болгъанды.

-Ол кесин излеген адамды. Хар инсан да кесини къыркъ, элли, жетмиш, жюз жылындане жыл санда да - «кёрюрге» керекди. Жетмиш неда жюз жылыгьыз болгъанда, сиз не зат бла кюреширикиз, къаллай кийим киерикиз, не аш ашарыкъсыз, ким бла жууукъларыкъ жюрютюрюкюз, къатыгьызда ким боллукъдуаны юсюндян сагьыш этерге керекди. Бу сорууладан бирине да жууап бералмагьанла кеслерин тас этип къоядыла.

Элли бек жылында сейирлик, аягьы юсюне къаты сюелген адамны кёрсенг, он жылдан къарасанг, тозурап, бошланып, сыфаты-къылыгьы да тюрленип... Алай нек болады? Адам къартлыгьында не зат бла кюреширгин билмесе. Спектаклни сахнада салырдан алгьа режиссёр аны башында къурайды. Тюз алай хар инсан къартлыгьын башында къурагьа керекди. Алимле шарт тохташдыргьандыла: толусулай болмаса да, жашауун бир кесек адам кеси программировать этди.

-Къартлыкъ не заманда башланады?

-Халкъла аралы стандартлагьа кёре, жетмиш беш жылдан. Элли бек жылдан башлап жетмиш тёрт жылгьа дери уа адам абаданнга саналады.

Бир-бирле, къартлыкъ келгенинангылагьанлай, абызырайдыла, мудах боладыла. Ол терен депрессиягьа кёчче, врачха барып, багьылыргьа керекди. Нек дегенде алай тюнгюлюп тургьан кезиуюнде адам кесини машинасын окъуна кереклисича жюрюталмайды.

-Къартлыкъ келгенде, тюнгюлюп, ёлюп къалмай, жаш замандача, жашар ючюн не зат этергя керекди?

-Къатыгьызда адамлагьа хурмет этерге, аланы сюергя тийишлиди. Адамланы аралярында бир бирлери бла байламлыкълары бек уллу кючдю. Барыбызны да сакъламагьан кюч.

- Мени бир тенгими башха шахарда жашагьан къызы ёледи да, мен а анга къайгьы сёз берирге барама. Ол кюн аны айтхан сёзлери мени бек сейирсиндирген эдиле. «Къызым ол шахарда жангыз кеси эди, биз барыбыз да мында, ол а - анда. Эртте-кеч болса да, боллукъ эди бу къыйынлыкъ. Биле эдим мен аны боллугъун»,- деген эди.

Сиз кесигиз а, Далхат Чукалаевич, кимден юйренгенсиз къартлыгьыгьызда да къаты болургьа?

-Мени усталарым кёп болгъандыла. Медицина факультетде, аспирантурада, докторантурада окъуугьан заманымда бир жайны оздурмай туугьан эпиме чалгъы чалыргьа келе эдим. Ким бла чалыра эдим? Атам эм аны тогъуз тенги бла.

Аладан бири Аджиладан эди: биринчи битеудуния урушса къатышып, жигитлиги ючюн Георгийни жорлары бла саугьаланнган адам. Австрийка юй бийчеси бар эди да, экинчи битеудуния урушда фашистге Бахсанны бомбала атханда, ол юйюнде ёлгенди. Ол къадар кьыйынлыкъны кёрген аппа жашауну алай сюе эди! Чала тургьаныбызлай: «Тобукъланып чалсам да, сизден артха къалмам»,- деучю эди, сёзюне да керчиги болгъанды.

Аллай адамланы кёрсенг, кёп затны юсюндян сагьыш этесе. Мени акъылыма кёре, не уллу кьыйынлыкъланы кёрген адам да къадарына ыразы болургьа керекди. Гыржыны, юйюрю, жууукълары, юйю, тукъуму, эли ючюн шукур этергя борчлуду. Хар биribизге да бек кёп зат белригенди. Нобельни саугьасын алгьан белгили назмучу Иосиф Бродскийни бек кючлю назмуларындан бири жашаугьа ыспаслыкъны юсюндени. Битеу халкъланы да ыразылыкъны юсюнден жомакълары барды. Ол бошдан тюйюлдю.

-Адамны психикасын бегирек не зат уратады?

-Стрессле. Шёндю иш тапхан кьыйынды, аны тас этген а тынды. Ичичиле, наркоманла кёндюле. Ала барысы да кимни эсе да сабийлеридиле. Жюрек кьыйнала, психика да тюрленеди. Альцеймерни ауруугу (адам бир затны да эсинде туталмайды) жайылып баргьанын алимле стрессле бла байлайдыла.

-Бизни ушагьыбыздан оюм этерге боллукъды: къартлыкъ жокъду.

-Тюз айтасыз, къартлыкъ жокъду, адам сау къадарынды бир кюнюн да учуз этмезге керекди.

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.
Сурат авторнуду.

Оюну

Вузлада къошакъ экзаменле

ЕГЭ системаны жашаугьа сингдиргенден сора кетерилген, окъуу учреждениялагьа киргенде къошакъ сынауланы жангыдан хайырланыргьа эркинлик алгьан вузланы тизмесин Правительство къабул этгенди. Окъуу учреждениляны им ала къаллай специалистени хазырларыкълары да, вузлагьа окъургьа алгьанда абитуриентле къаллай экзаменле бергиклерин да жыл сайын Правительство къабул этеди.

2012 жылда абитуриентлени окъуугьа алгьанда къошакъ сынауланы Москвана Къырал университети эм Санкт-Петербургъ Къырал университети бардырыргьа боллукъдула. Университетле окъургьа кирирге сюйгенлени алыргьа сюйген усталыкъларына кёре неда сайлау халда кеслери жаратханча экзаменле алыргьа эркиндиле. Аладан сора да, алты вуз эркинлик алгьандыла окъургьа киребиз дегенлени алыр усталыкъларына кёре сынагьра.

Москвады О.Е.Кутафин атлы Юридический къырал академиясына «юристпруденция» деген усталыкъ жаны бла экзаменле алыргьа эркинлик берилгенди, Москвады Лингвистика жаны бла къырал университетинде «реклама эм жамауат бла байламлыкъла» эмда «лингвистика» деген усталыкълагьа окъургьа сюйгенледен экзаменле аллыкъдыла.

Россейли гуманитар къырал университетде да «лингвистика», «кёчюрюю» эм «переводоведение» жаны бла экзаменле аллыкъдыла. Москвады педагогланы хазырлаучу къырал университетде «лингвистика» эм «социология» усталыкъла жаны бла, Нижегороддагьы Добролюбов атлы лингвистика къырал университетде «кёчюрюючю» усталыкъ жаны бла, Петербургдагьы аэрокосмос приборла ишлеучю – «инфокоммуникациялы технологияланы эм связьны системалары» жаны бла специалистлени хазырлаучу къырал университетде да сынаула бардырыргьа деп турадыла.

Москваны Къырал университетини прессслужбасында айтханларына кёре, ректор Виктор Садовничий бюйрюк этгенди бийлай битеу усталыкъларгьа окъургьа деп битеу факультетлеге киргенле къошакъ халда экзаменле берликдиле, деп. Санкт-Петербургдагьы Къырал университетни ректору Николай Кропачев, экзаменлени бардырмай, абитуриентлени окъургьа ЕГЭ-ни бергенлерине кёре аллыкъды. Кропачев башчылыкъ этген вузну пресслужбасында ангылатханларына кёре, аны юсюнден приказгьа къол февраль да салынырыкъды.

Къошакъ сынаула бардырлыкъ вузланы тизмесине башха окъуу учреждениля да тюшюргье боллукъдула. ЕГЭ бла фахмулу абитуриентлени айрыкъ жалчытылмаса. Профиль предметден ЕГЭ-ни кёп балл бла бергенлени саны да эсепге алынады. Аланы саны контроль тарихлени санындан эки кереге кёп болсала уа, экзаменле алыргьа сыятлу болады.

-Профильни халда къошакъ экзаменле ЕГЭ-де бардырылыучуларыча бардырыладыла,-деп ангылатхандыла Билим бериу министерствону пресслужбасында.

Абитуриентлени къошакъ халда сынауладан ётдюрген вузланы тизмеси жылдан-жылгьа аз бола барады.

-Алгьын ол тизмеде 24 вуз бар эдиле, шёндю уа аладан 8-си къалгьандыла. Ала да азайырыкъдыла,- дегенди билим бериу сферада хайырланыучуланы эркинликлерин къоруулаучу Обществону председателини орунбасары Виктор Панин.

Аны айтханына кёре, Билим бериуню эм илмуну министерствосуну келечилери къошакъ сынаула бардырыргьан вузланы тизмеси жылданжылгьа азая барлыкъды,ديегенде. «Мени оюмума кёре, экзаменлени бардырыргьа эркинлик вузланы барысына да берирге керекди, не да барысындан да ол эркинликни сыйырыргьа керекди»,-дегенди Панин.

Панин МГУ-дан да бийлики сыйырыргьа керекди, дегенди. Аны жанлыды билим бериуню «Эврика» институтуну эксперти Александр Адамский.

- Бир-бир вузлагьа къошакъ сынаула бардырыргьа берилген эркинликле системагьа ышанмалукъну туудурадыла. Ол эркинликлени битеу вузладан сыйырыргьа керекди, абитуриентлени чыгьармачылыкъ усталыкъгьа юйретгенлеринден къалгьанланы барысындан да, - дегенди Адамский.

Адамскийни оюмуна кёре, къошакъ сынауланы орунуна ушакъланы сингдирирге керекди. Ол заманда абитуриент бу вузда окъургьа нек сюйгенин билдирликди.

Шимал Кавказ

Терроризм башха, «къашха» киреди

Анга ким эм къалай болушады

Бизни округга проблемалы деп терктерк айтадыла. Мында экстремист халлы бузукълукъ иш кёп болады: терктерк атып урадыла саугьан правону къоруулаучу органланы къуллукъчуларын, властьны келечилерин, аскерде къулукъ этгенлени. Аны бла бирге Шимал-Кавказ федеральный округга жашагьанла, Россейни къайсы регионунда жашагьанлача, улутхачы чиновникледен эм коммунальщикледен башларын сууга атаргьа жетгендиле.

Бу сферада законнга къаллай бузукълукъла этилгенлерини юслеринден РФ-ни Шимал-Кавказ федеральный округда Генеральный прокуратурасыны управлениясыны начальниги Артём Мельников «АиФ-СК» газетге берген энчи интервьюсунда айтханды.

Къайда да урлайдыла...

-Къыралны Президентини буйругъу бла Генеральный прокуратура ЖКХ-ны сферасында бузукъ ишлени болумларын тинтеди. Бизни округда ол жаны бла хал къалайды?

-Мында бюджет ырысхыны хайырланыну хар атламында да, ол санда къыралны эм муниципалитетлени кереклерине заказла бериуде да, къурулушланы эм башха ишлени бардырыгьанда, аланы алгьанда, алагьа багьаларын тёлегенде да законнга бузукълукъ этилгени ачыкъланады.

Прокурор тинтиулеге къарагьандан сора баямланнганына кёре, ЖКХ-ны сферасында урлаула асламысында тамам этилмеген ишле ючюн хакъ тёлегенде, аланы багьаларын контрактлада айтылгьаныча этилген ишлеге кёре тохташдырыгьанда, проект документлени жарашдырыгьанда, этилген ишлени берилгенлерини актларында боладыла. Сёз ючюн, Шимал Осетия-Алания Республиканы Пригородный районуну прокуратурасы следствие органлагьа Гизель эде кёп фатарлы жашау журтлагьа капитальный ремонт этгенде къоранча 1 миллион 270 минг сом чакълы бирге кёп кёрюзтюгленини юсюнден материалланы бергенди. Алагьа кёре, «Градстройсервис» деген чекленнген эркинлиги болгъан ачыкъ обществону толтуруучу директору Наниевге къажау уголовный иш башланнганды.

Назраньда уа жаланда бир юйге (Московский орамда 29-чу юй) ремонт этген «Юкос +» деген чекленнген эркинлиги болгъан подряд организация этген ишлерини багьасына 2 миллион сомдан аслам къошуп тохташдыргьанды. Тюз ма ол халда, этген ишлерини ёлчемлерин кёбейтип, ахча алып тургьандыла Назраньда кёп фатарлы юйлеге ЖКХ-ны ишин тюрлендириуге себеплик этген Фонды ырысхысыны эсебинден. Аны бла байламлы «ЖКХ г.Назрань» деген предприятияны алгьаннгы директору Халмурзиевге къажау уголовный иш башланнганды.

Назраньны прокуратурасы ачыкълагьаннга кёре, битеу бузукълукъ ишле 28 миллион сом багьасы болгъандыла. Кёндю аллай шарт округда. Мени оюмума кёре, аллай уголовный ишлени саны мындан ары да кёпденкёп бола барлыкъды.

-Округну баш проблемалары, жарсыугьа, экстремизм, терроризм эм улутхачылыкъ болгъанлай къала болурла?

-Улутхачылыкъ битеуроссейли къыйынлыкъ эсе, экстремист подпольени иши уа - Шимал-Кавказ федеральный округда бек осал проблемасы. 2011 жылны 11 айыны ичинде экстремист къыйматлы 36 бузукълукъ иш этилгенди эм 536 да террорист иш, ол санда 14 теракт. Ол къыралда этилген террорист къыйматлы бузукълукъ ишлени 90 проценти эм Россейде эсепге алынngан битеу теракт лны жартысы тенгли бирди. Ол болумлада сёз да жокъду экстремизм эм терроризмге къажау туруу бизни ишибизде бош магьананы тутханына.

Бу жаны бла кёп иш этилгенликге, жууаплы органла алыкъа бандит къауумлагьа болушанланы ачыкъларча тийишли эм къуралыулу мадарла этмегендине, бандитлеге сауут тандыргьан эм аланы ачха бла жалчытхан жолланы кесалмагьандыла. Ол жаны бла жаланда Чеченде этилгендине ахшы атламла.

- Бандит подпольени ачха бла жалчытыуну эм экстремист организацияланы бизнесменледен ачха даулаулары алгьынча кьыйын проблемаламыдыла?

- Анга сёз да жокъду. Экстремизмге эм терроризмге къажау туруну тинтиуле бандит къауумла экстремист къыйматлы бузукълукъ ишле этгенден сора да, осал эм бек осал ишле этгенлерин - тонау, аланы кёз къарамларына кёре, шериатны мардаларына келишмеген ишле бла кюрешген (эсиртиучю ингилени эм башха затланы сатхан) адамланы ёлтюргенлерин, предпринимателеден улуу ачхаланы даулагьанларын ачыкълагьандыла.

Сёз ючюн, Дагъыстанда жашагьан бireуден 100 минг АБШ-ны доллярларын бер, ол бандит подпольеге керекди деп даулай тургьанлай, Гамдулаев тутулгьанды, энди ол тутмакъда 9 жылны олтурлукъды. Бандитле эсиртиучю ингиле эм тютюн сатхан кафелени, ресторанланы, тюкенчиклени юйдюредиле, сауутдан атып урадыла, чачдырадыла. Элледе бузукъчу къауумлагьа къатышханлагьа онг берген бандитлеге жашыртын халда болушанла эм хар затны билдирип тургьанла - жашау журтла бла, ашазыкъ бла, кийимле бла, дарманла бла жалчытханла да - аз тюйюлдюле.

Законсуз сауутланнган къауумлагьа асламысында ич источникле болушадыла: сауутланы, наркотиклени, нефть продуктлени сатыу бла, жалгьан ачхаланы хазырлау эм сатыу бла, бюджетни кёп тюрлю къатлырындан урлау бла, аныча адамла эм предприятияла бла организацияла кеси ыразылыкълары бла берген ырысхыла бла. Сёз ючюн, Къабарты-Малкъар Республикада законсуз къуралгьан тонау ишле, законсуз сауут жюрютюу эм сатыу бла кюрешип тургьан «Урванский сектор» деген бандит подпольени членлерин ахча бла жалчытып тургьан бузукъчу къауумну жолу кесилгенди. Ахыр кезиуде Шимал Кавказда терроризм ниет душмандан файда келтирлик криминальный бизнесге айланнганды.

Баш этаждла улутхачылыкъ

-Сиз бир жол байламчылыкъ «тамырла жибермеген», жер-жерли элитала бла борч байламлыкъла жюрютмеген чиновниклени эм органланы къуллукъчуларын улутхачы этген бек къыйынды, деген эдигиз. Энди уа сизни ол жаны бла оюмугьуз къалайды?

-Кёп шартла бардыла ангылларча да, ангыламазча да, ала улутхачылыкъ жаны бла бузукълукъла этген уллу къуллукъчула бла байламлыдыла. Эки жаны да, жашауда бола келгенича, правону къоруулаучу органладан жашырыргьа кюрешедиле этген законсуз ишлерин. Правону къоруулаучу органланы баш борчлары уа - аланы ачыкълауду эм аллай бузукълукъ ишлени жолларын кесиудю.

Озгъан жыллада бузукълукъ ишлени контроллукъну бардыргьан эм правону къоруулагьан органланы кичи къуллукъчулары, врачла эм устазла этип тургьан эселе, 2011 жылда уа уллу къуллукълада ишлеген адамла этгенлери ачыкъланнганды. Оперативный излеу ишлени хайырындан КЪМР-ни Жол мюлкюню министерствосуну бёлюмюню начальники Хаконовха, КЪЧР-ни Саулукъ сакълау эм курортла жаны бла министерствосуну лицензиялаучу эм контроль этиучю бёлюмюню начальники Боташевге, Шимал Осетия-Алания Республиканы Ардон районуну АМС-ыны жерлени эм ырысхы байламлыкъларына бёлюмюню начальники Касанаевге эм Ардонну район больницасыны баш врачы Дидаровха къажау уголовный ишле баллангандыла, тинтиуле бардырыладыла.

Улутхачылыкъгьа къажау кюреш правону къоруулаучу органланы къуллукъчуларыны тизгинлеринде да барады. Сёз ючюн, Дагъыстанда бузукъчу къауумну жолун кесгендине, ол къауумда болгъандыла Дагъыстан Республиканы МВД-ны уголовный розыскасыны оперуполномоченнийлери Файзулаев, Хамазов эм Даудов. Ала улутхала алып тургьандыла адамланы уголовный жууаплылыкъгьа тартдырмагьанлары ючюн. Россей Федерацияны Шимал-Кавказ федеральный округда УГП-сы Россей Федерацияны Уголовный кодексини 210-чу статьясы 3-чю кесегине тийишлиликде Россейни Федеральный налог службасыны КъЧР-де 4-чю номерли жер-жерли инспекциясыны оноучусу Кятовгьа, налог бла байламлы бузукъ ишле этген эм федеральный бюджетден уллу ёлчемле бла ахча урлагьан бузукъчу къауумну адамларына къажау РФ-ни Уголовный кодексини 210-чу статьясыны 2-чи кесегине тийишлиликде уголовный ишле баллангандыла.

«Аргументы и факты» газет.

Гитчеликден чыныгъыу

Ол юйюрде бешинчи сабий эди. Аны аллында туугьан Алийчик ёлгенден сора Шамшюдюн тёртюнчю болгъанды. Ол былай эсгереди:

-Сексен юйюрден къуралгьан гитче элчикни аты окъуна жокъ эди. Анга алтынчы номерли совхоз бёлюмю деп къоя эдиле. Мында къазахлыла, къыргызылла, оруслула, украиннлыла, къарачайлыла, малкъарлыла, греклиле, немислиле жашай эдиле. Школда билим ала, бахчада таматала бла бирге ишлей, тёртюнчю классда окъуй эди сюе эсенг а, угьайым жокъду. Тенглерим болушурла».

Жашны къурулушу усталыкъларгьа юйретередиле. Ол «Азау», «Ит къол» турист ючонакъ юйлени, «Ай» кафени, канат жолну экинчи ызыны къурулушларыны къатышады. Тырныауузда биринчи номерли шахта-къурулуу управлениядa шахтачылагьа жашау юйле сюейди. Алай ол, элге кьайтып, онунчу классны бошайды. Ол жыл окъуна аскерге аладыла.

Кесини жерин излей

Декабрь айны сууукъ кюнлерини биринде аскерге ашыраргьа аны къабыргьагьа сюеуню жалчытаса. Аланы къошулгьан жерлерине «жашау» этесе, сварка бла жалгьайса.

Хайыр улу бу кьыйын, къоркъуулу да усталыкъгьа къарындашлары Махмутну бла Хамитни да юйретеди. Экисин да кесини бригадасына алады. Ючюсю да талай жылны бирге ишлегендиле.

Сунмай тургьанлай кийик къауулу, учхан къушдан тюк юзер жаш сюйген жумушундан бир ауукъ заманнга бёлюнеди. Иш а былай болады. Сексеннинчи жылны октябрь айны шуплуу ингири. Ол тёртнёгери бла ишден чыгьады. Ала орамда юйлерине бара туруп, автобус тохтаучу жерге жетер-жетмез ызларындан келген женгил автомобиль келип урады. Шамшюдюн бла Михаил Наков ачыйдыла, бирси ючюсю хатасыз къутуладыла. Жашланы мычымай больницагьа жетдиреди. Михаил кёп турмай сау болады. Хайыр улуну уа сол агьы тёрт жеринден сынngан эди.

Хирургла, сексеннен кючден-бутдан жыйышдырып, бутну гипсге саладыла. Аягьы да ёрге тагьылып, сыртындан жатханлай эки ай чакълы тургьанды ёмюрюнде ауруу сынамагьан жаш.

Озгъан кюнлеге махтау бере

Комбинатда Шамшюдюнгге жарыкъ тюбейдиле. Анга тынчыракъ иш берирге дейдиле. Алай ол ёз коллективинде урунургьа сюйгенин билдиреди. Угьай демейдиле. Бригадир аны жангы хорламлагьа этеди.

Минг бла жети жюз къурулушчу болгъан комбинатда аны танымагьан жокъ эди. Коммунист Хайыр улун эки болжалгьа-сегиз жылны ичинде партияны Нальчик шахар комитетини членине айыргьан эдиле. Аллай бир заманны ол Нальчики шахарны сюдюню халкъ заседатели болуп да тургьанды.

...СССР-ни Баш Советини Президиумуну 1986 жылда тогъузунчу июльда Указы бла Хайырланы Ахматны жашы Шамшюдюн Урууу Махтауда, Туркменияны Чарджоу шахарында ракет аскер бёлюмде эки жылны къуллукъ этеди.

Хайыр улу, солдат кийимлерин тешип, мамыр жашаугьа къайтады. Ол школчу тенги Аппайланы Бесия бла «Севкавэлектроприбор» заводха келеди. Жашланы усталыкълары болмагьанлыкъгьа, ишкёллююклерин эслеп, кадрла бёлюмню таматасы былай айтады: «Алтынчы номерли инструмент цехде ахшы фрезеровщикле бардыла. Экигизни да ары жиберейик. Юйретирле». Шуёхла алагьа жарыкъ тюбегени, хурметлерин кёрген коллективде кёп турмайдыла.

Заводдан нек кеттенлерин Шамшюдюн былай ангылатады:

-Бёлек жылны башымда эки оюм бир бири бла серешенлей тургьандыла. Аякъларым заводха эллтренликге, жюрегим былай айта эди: «Терс-Къолда алгьан усталыгьынгы унутма!». Алайды да, жюрекни буйругъудан чыгьалмадым. Борис бла бирге Нальчикде юйле ишлеучю комбинатха келебиз. Монтажчыла-кровельщикле (юй бла жабычула) болабыз.

-Артда уа уллу панельледен сегиз-тогъуз затны мекямла ишлерге юйрендик,-дейди Шамшюдюн. -Ётюрюкден не, ишибиз кьыйын, къоркъуулу эди. Панельлени техниканы кючю бла кёз къоркъур бийикликге кётюрюрге тюшеди. Сен а монтажчы, кранчы бла дыла. Туркменияны Чарджоу шахарында ракет аскер бёлюмде эки жылны къуллукъ этеди.

Хайыр улу, солдат кийимлерин тешип, мамыр жашаугьа къайтады. Ол школчу тенги Аппайланы Бесия бла «Севкавэлектроприбор» заводха келеди. Жашланы усталыкълары болмагьанлыкъгьа, ишкёллююклерин эслеп, кадрла бёлюмню таматасы былай айтады: «Алтынчы номерли инструмент цехде ахшы фрезеровщикле бардыла. Экигизни да ары жиберейик. Юйретирле». Шуёхла алагьа жарыкъ тюбегени, хурметлерин кёрген коллективде кёп турмайдыла.

Заводдан нек кеттенлерин Шамшюдюн былай ангылатады:

-Бёлек жылны башымда эки оюм бир бири бла серешенлей тургьандыла. Аякъларым заводха эллтренликге, жюрегим былай айта эди: «Терс-Къолда алгьан усталыгьынгы унутма!». Алайды да, жюрекни буйругъудан чыгьалмадым. Борис бла бирге Нальчикде юйле ишлеучю комбинатха келебиз. Монтажчыла-кровельщикле (юй бла жабычула) болабыз.

-Артда уа уллу панельледен сегиз-тогъуз затны мекямла ишлерге юйрендик,-дейди Шамшюдюн. -Ётюрюкден не, ишибиз къыйын, къоркъуулу эди. Панельлени техниканы кючю бла кёз къоркъур бийикликге кётюрюрге тюшеди. Сен а монтажчы, кранчы бла

Монтажчыланы бригадири

гитче Шамшюдюнчюк, Ата журтха къайтыргьа эркинлик берилгенде...

Хайырлары туугьан эллери Кёнделеннге келедиле. Биринчи сентябрьде уа жашчыкъ жангыдан тёртюнчю классха жюрюп башлайды. Аны заманыны аламысы окъуугьа кеттенликге, спорт бла да кюрешеди. Штанга кётюрюуде, гранат сызыуда, тутушууда район, республикалы эришулеге къатышады. Школчу кесини ауурлугьунда классика тутушууда республикада экинчи жерни алады. Жай каникуллада уа производство бригадада ишлейди. Аны юйюнде 1963 жылда министр Чеченланы Шамил берген Сыйлы грамота сакъланады.

Тогъузунчу классны бошагьанлай, ол тенглери бла Терс -Къолгьа экскурсиягьа барады. Демengили Минги тау, табийгьатны ариулугьу, бийиклиге эптген канат жол, тау этегинде сюелген ушагьалы мекямла- барысы да жашны кёлюн кётюредиле. Шамшюдюн туугьан тауларыбызда аллай омакъ юйлени ишлеген Локиланы Хусейге, Хазналаны Азрет-Алийге, Батийланы Махмутха, Макытланы Чакагьа, дагъыда башха жашлагьа сукъланнган окъуна этеди. Сора аланы таматалары-тогъузунчу къурулуу управлениясы бригадири Локиланы Ахматха тюбейди. - Онунчу классны бошагьа керекге, Шамшюдюн,-дейди ол.- Алай бизни бригада да ишлергe

«Биз ишлерге жаратылгъанбыз»

Комбинатны таматасыны экинчиси Суфадин Назранов анда мюлкню эсебин жюрютген оноучу эди. Ол эрттеден да Хайыр улуна былай айта тургьанды:

-Мен пенсиягьа чыкъгьанлай, орунума тохтарса. Сенича, тюз ниетли, къырал ырысхысыгьа сугьанакълыгьы болмагьан адам керекди манга...

-Сени къолунгда ишлерге бек ыразыма, Суфадин. Алай мен монтажчыма, къурулушчума. Бригадамы къоюп, башха ишге кеталлыкъ тюйюлме, кёлюнге тиймесин,-деп, ариулукъ бла къутулургьа умут этеди жаш. Алай ортагьа директор Альберт Тхакахов киргенден сора ол угьай дерге болмайдыромантикалы ишин «контор» жумушха алышады.

-Талай жылны Альберт Тхакахов бла бирге ишледик,-дейди Шамшюдюн,- бир бирни бек иги ангылай эдик. Алай дуния тюрленди. Токъсан жетинчи жылдан сора, хар зат тозурап, комбинат чачылады. Къурулуш тохтайды, ишхакъ жокъ. Сау кварталны, жылны хакъ тёлемегенлерине да къарамай, кёлюм барып, ишими ыхьлмадым. Жаланда беш жылдан сора комбинатха жюрюню тохтатдым. Биз ишлерге деп жаратылгьанбыз. Уллу комбинатны администрациясыны, мекямларын сора, бир заты да къалмагьанды.

Хайыр улу пенсиягьа чыкъгьанды. Монтажчы бийикде къоркъуулу ишни тамамлагьаны ючюн солургьа болжалында беш жыл алгьа кеттенди. Алай ёмюрюнде ишсиз турууну сынамагьан адам кесине жумуш тапханды.

-Жангы жерде манга алай уллу хакъ тёлемейдиле,-дейди ол, - бир бла жубаныу – ол сагьышларымы чачхан, эрикдиргей тургьан дарманыды...

-Аны юй бийчеси да алай кечинген адамды. Шамшюдюн Тамара Маблитовна Овошеева бла Терс-Къолда танышхан эди. Таулу жашны «Минги тау» кафеде ишлеген туркменли къызгьа кёзю къарайды. Аны Орджоникидзеде техникумну бошагьан сора бери практикагьа ийген эдиле.

Юйюрде ахшы жаш ёсгенди. Алим, Нальчикде политехникумну бошап, аскерде къуллукъ этгенди. Шёндю Санкт-Петербургда жашайды, шахарны метро къурулушунда ишлейди.

ЗАНКИШИЛАНЫ Хусейин.

Конкурс

Жарсыулу проблемалагъа - энчи къарау

РФ-ни Наркоконтролюну КъМР-де Управлениясына наркотиклеге къажау социальный роликлени конкурсуну итоглары чыгъарылгъандыла. Анда биринчи жерге «Наркомания», «Тютюнчюлюк», «СПИД» деген фильмлери бла Искусстволаны Шимал Кавказ къырал институту 5-чи курсуну студенти Созайланы Лена тийишли болгъанды.

Къабарты-Малкъар къырал университети студенти Лиана Дышекова уа «Исповедь наркоманки» деген ролиги бла экинчи жерни алгъанды. Ючюнчю жерге уа СКГИИ-ни дагъыда бир окъуучусу Ильяна Казанчева чыкъгъанды. Алчылагъа Наркоконтрольну Сыйлы грамоталары эм эсде къаллыкъ саугъала беригенди.

Хорлагъанланы алгъышлай, Управлениясны башчысы Кълубайланы Руслан конкурс иги башламчылыкъ болгъанын белгилегенди. «Бюгюнлюкде бизни жамауатны эки уллу проблемасы барды – терроризм эм наркомания. Биз, барыбыз да бир болуп, алагъа къажау сюелирге керебиз. Кавказлыла юйлеринде болгъан жарсыуларын башхалагъа ачыкъ этерге сюймейдиле. Алай сабийни наркоман эсе, аны жашырыуну къоягъра керекди. Бу къужур ишге барыбыз да бирча «угъай» дерге борчлубуз», - дегенди.

Конкурсну юсюнден айтханда уа, битеу да бирге жюри 17 роликге къарагъанды, тинтгенди. Аланы республиканы вузларыны студентлери, жамауат организацияланы келечилери хазырлагъан эдиле.

Созайланы Лена саугъалаудан сора бизге айтханнга кёре, тюрлю-тюрлю конкурслагъа дайым да къатышады. Роликлени сценарийлерин кеси жазады, алгъан да кеси этеди. «СПИД» деген ишимде адамланы сакъ болургъа чакъырыргъа сюе эдим. Эр кишиле бу ауруу алагъа жукъгъанын билселе да, аны кёбюсюнде юй бийчелериндан жашырадыла, аны саулугъуна да къоркъуу салып.

Мен алдыргъан фильмимде аллай юйюрде ауруулу сабий тууады. Неда «Наркомания» деген ролигимде жаш адам бу угъуна ахча табар ючюн, юйюнден битеу хапчукну чыгъарып сатады. Асламында наркоманланы юслериндеи айтсала, ол укол этгенин, шприцлени кёргюзтедиле. Мен бу жоруукъдан кетерге сюйгенме, фильмде аллай къужур затла жокъдула, бу жарсыулу ишни ачылыгъын аласыз кёргюзтгенме», - дегенди ол.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Солдан онгнга: Созайланы Лена бла Ильяна Казанчева.

Турнир

Арсен Лилиев - Европада эм кючлю

Алгъаракълада армспортдан Европаны бла Американы командаларыны араларында «Вендетта в Вегасе» атлы турнир болгъанды. Анда Европаны жыйымдыкъ командасыны санында бизни жерлешибиз Арсен Лилиев да эришгенди.

Дунияны чемпиону деген ат ючюн кезиулю рейтинг сермеще ол (95 кг.) американы Ричард Лупкес (150 кг.) бла тюбешгенди. Стартларын кючлю башлагъаны себепли Арсен тёрт раундну бир бири ызындан хорлагъанды. Бешинчисинде американлы алгъа чыкъгъанды. Ахыр сермешде бизники биягъы къытханды эм кесини ауурлукъ категориясына спортну бу тюрлюсюнде дуниада эм къарыулу спортсмен болгъанын кёргюзтгенди.

Былайда чертирге керекди - Европаны командасына хорламны жаланда ол келтиргенди. Алай бла американлыла 3:1 эсеп бла къытхандыла. Арсен тренер Таймураз Катаевде жарау этеди.

КъМР-ни Армспортдан федерациясы республиканы спорт, туризм эм курортла министри Аслан Афауновха, Къабарты-Малкъарны эл мюлк академиясны башчысы Борис Жеруковха, «Единая Россия» партияны регионда толтуруучу комитетини башчысы Татьяна Канунниковагъа болушлукълары ючюн ыразылыгъын билдиреди.

КъМР-ни Спорт, туризм эм курортла министерствосуну пресс-службасы.

КУЛЬТУРА

Бахсан ауузуну тарыхы - музейни экспонатларында

Тырныауузну Къулийланы Къайсын атлы Культура дворецинде орналгъан Краеведениясны музейи Элбрус районну культура учреждениялары араларында бек магъаналыларындан бириди. Аны директору Этезланы Фатимат бла болгъанды бизни ушагъыбыз.

-Фатимат Асхатовна, не бла айырмалыды сизни музей?

-Мында Бахсан ауузну, Тырныауз шахарны бла вольфрам – молибден комбинатны тарыхы бла шагъырейлеринге боллукъду. Дагъыда мында жашаугъан миллетни – малкъарлыланы, жашауларындан кёп сейир зат барды. Уллу Ата журт урушну ветеранларыны, бизни жерни атын иги бла айтдыргъан белгили адамланы (культурада, искусствода, спортда, медицинада, илмуда болсун) юслериндеи да кёп зат билирге онг барды. Элбрус тийрени агъачларында болгъан жаныуарланы бла битимлени юслеринден да кёп экспонат кёрюргe боллукъду. Къысхасы, ала тёрт залгъа темаларына кёре жыйышдырылгъандыла.

- Музейни фонду уллумуду?

-Бюгюнлюкде эки минг бла жарым экспонат барды, аланы кёбюсю тарых эм этнография жаны бла бек багъалы затладыла. Фонд а районну, республиканы жамауатыны хайыррындан кёбейе барады. Хар ким къолунда болгъан затны келтирип береди – кими сурат, башхасы юс кийим неда тарых магъанасы болгъан документле, дагъыда алагъа кёре затла. Хар экспонат энчи адамны тарыхыды дерге боллукъду неда бир тукъумну, миллетни окъуна. Ала къуучны, жарсыуну, адамлыкъны, огъурлулукъну юсюнден да хапар айтадыла.

-Юлгюле келтирирге уа боллукъмусуз?

-Озгъан жыл окъуна бизге кёп экспонат тюшгенди. Сёз ючюн, Гызыланы Салихни юйюрю бруннгу заманны Къуранын бла къумгъанын, Чеченланы Амин 19-чу ёмюрде аппасны атасы Чеченланы Туугъан кеси къолу бла ишлеген тузлукъ орунну бла ашлагъну (поднос), лашкутчы Жаппуланы Шамил эттергили заманлада ташдан бла темирден ишленген балталаны, Жубуланы Мухажир а халы ийирген урчукъну бла жау этиучю адырын саугъа этгенилде музейге. Баразбийланы Баттал бла Этезланы Ахмат а дайым да экспонатларыбызгъа абери кёшаргъа болушадыла. Сау болсунла ала барысы да юйюрлери багъалагъан затланы бизге ышаннганлары ючюн. Бери келгенлеге уа ала бек сейирли затладыла.

-Сизге асламында окъуучула келе болурла?

-Хау, аладыла. Биз окъуу учреждениялада тюрлю-тюрлю тюбешиуле къурайбыз. Жай айлада уа экскурсияла, лагерледе солугъанла бла да ингирле, сейир адамла бла тюбешиуле къурайбыз. Докладла, рефератла, тематикалы ингирлени хазырлагъанлагъа, дагъыда кёп тюрлю ишледе биз болушлукъ этебиз.

Абаданда да келеديле бери, хар бирини кесини сейири, кесини жумушу. Музейге россейли, тыш къыраллы туристле, власть органланы келечилери да келеديле. Экспонатлагъа сейир этип къарайдыла, жазыуларыбызлыкъларын билдиреديле.

-Озгъан жыл сиз не тюрлю ише бардыргъансыз?

-Экспозицияларыбызны жангыртгена, белгили даталагъа аталгъан кёрмючле къурай, ишлегенбиз. «Ёмюрлени терининден» кёрмючу малкъар халкъ сынагъан азаплы кёчгюнчюлюкню юсюнденди, «Афганистан мени жюрегимде жашайды» деген ишибиз а совет аскерлени Афганистандан чыгъаргъан юннге жоралангъанды. Анга кёре аллай ишлерибиз кёп болгъандыла.

Районну жаш тёлюсю, дин ахлуланы бла жамауат организацияланы келечилери бла тюбешип, «Ислам – огъурлулукъну динидиди» деген ушакъ болгъанды. Экскурсия-викторинала, тюрлю-тюрлю конкурсла да бардырылгъандыла. Саулайда озгъан жыл 135 экскурсия, 16 кёрмючю къурагъанбыз, аладан сегизиси уа музейден тышында этилгендиле. Ол мероприятиялагъа 5300 адам келгенди.

-Кёнделенде уа музейни филиалы къалай ишлейди?

-Ол Малкъарны бек улуу элларинде бириди, аны себепли анда да кёп зат жыйышдырылгъанды. Музейни сурат галереясында уа республиканы художниклерини кёрмючлери къуралады. Аны бла бизге белгили коллекционер эм бизни музейни къуллукъчусу Хаджилану Даниял бек болушады. Озгъан жыл поэт Гыттыуланы Магометни (Максимни) бла жазыучу Кациланы Хабуну 95-жыллыкъ юбилейлерине деп тынгылы китап кёрмючле къуралгъандыла, школлада уа аланы эсде тутуугъа аталгъан мероприятияла бардырылгъандыла.

-Коллективигиз а ненча адамдан къуралгъанды?

-Музейде не жаны бла да бирикген, ишлерине берилген адамла ишлейдиле. Аланы саналгъа Селяланы Раузатны, Толгурланы Фатиматны, Афашокъаланы Жамиляны, Хаджиланы Даниялны, Байкъазылану Зухураны, Элина Асадулаеваны, Кёнделенни музейини таматасы Отарланы Магометни эм башхаланы да белгилерге боллукъду. Аланы хайырындан бизни музей жылдан-жылгъа, районда угъай, республикада окъуна культура учреждениялана араларында бек игиленди санындады.

Анатолий САФРОНОВ.
Суратны автор алгъанды.

Солдан онгнга: Элина Асадулаева, Толгурланы Фатимат, Этезланы Фатимат, Афашокъаланы Жамиля эм Селяланы Раузат.

ХАЛКЪ ЧЫГЪАРМАЛА

Асланмырзаны къошда такъгъан жыры

Кёп жыл мындан алда бир чуукъ кюн Мухол межгитни къатында акъсакъалла, хапар айта, минчакъ санай олтурадыла. Тюш намазны ууахтысы жетгинчи, къауум адам сакъгъанды, ол укол этгенин, шприцлени кёргюзтедиле. Мен бу жоруукъдан кетерге сюйгенме, фильмде аллай къужур затла жокъдула, бу жарсыулу ишни ачылыгъын аласыз кёргюзтгенме», - дегенди ол.

Кёп жыл мындан алда бир чуукъ кюн Мухол межгитни къатында акъсакъалла, хапар айта, минчакъ санай олтурадыла. Тюш намазны ууахтысы жетгинчи, къауум адам сакъгъанды, ол укол этгенин, шприцлени кёргюзтедиле. Мен бу жоруукъдан кетерге сюйгенме, фильмде аллай къужур затла жокъдула, бу жарсыулу ишни ачылыгъын аласыз кёргюзтгенме», - дегенди ол.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Эрикген къартланы сорууларына жууап бере, алайда бираз мычыды.

-Алан, Асланмырза, оюнунг, чамынг бла бизни къайгъыларыбызны чача, кёлюбюзню кётюре турууччу эдинг да, бу жол а кёпден бери кёрюнмегенинг бла кесинге тансыкъ этгенсе,- деди Хациуа.

-Хациуа, сизни заманыгъызгъа жетсем, мени ишим да былайда боллукъду. Шёндю уа бир жерде жубанмасакъ жарамайды. Алай сизге уа бек тансыкъ болгъанма. Къурулай да келмегенме. Къошда, жарыкъ кече, айгъа да къарай, кёкде жулдузланы да санай, жангы жыр такъгъанма. Аны айта кетейим. Элде къатынсызла, кишисиз къатынла да кёп. Жыр аланы юсюнденди. Тынгылагъыз.

-Айт, Хожа, айт. Сени жырларынга сюйюп тынгылачубуз,- деди Даулет аппа.

Асланмырза, башын да ёргеракъ тутуп, онг къолун да алгъа созуп, аны да ары-бери эте, узунга тартып, жырлап баштады:

Гебенлени жыйып келдим,
Узакъ Фытаугъа.
Башкъараны мен иеме
Къысыр Къытаугъа.

Тюбегенлей салам бердим
Османнга, Ажиге...
Насифатны дурус кёрдюм
Биттуланы Хажиге.

Къойларымы жыйыучума
Уллу кюнлюм бетге,
Шамарыугъа некях жаздым,
Асанланы Берекетте.

Къошдан келдим да солургъа
Мен бир ыйыкъгъа.
Нафийма тийишлиди
Къадырланы Байрымукъгъа.

Бийикледе къыш сууугъу
Аман юшютдю,
Шефиятха нёгер этдим
Атабийланы Юсюпню.

Атла бла сиз кирмегиз
Хучошкуда сакъмакъгъа,
Саният да тап къатынды
Османланы Токъмакъгъа.

Ойнай, ойнай чыгъыучу эм
Эл башы уллу кезге.
Къудасны да аышрама,
Сиз таныгъан Кёккёзге.

Дуниядa кереги саулукъ
Эркек бла тишире.
Къымысатны да береме
Бёкем Къаракишиге.

Къоншуму да къуру къоймам,
Къатын тапдым Къамботха.
Жулдузханны нёгер этдим
Ажоланы Жамботха.

Къысырланы эрге бере,
Дефтериме салдым.
Ары-бери бёле кётип,
Кёсим къурулай къалдым.

Бир ышыкъ болдум
Кокунай Кыдык бла.
Бир тёшек болдум
Бек ыразылыкъ бла.

Къысырланы юйлеринден
Алай айырдым.
Ол ишимден боллукъ эсе
Бираз хайырым...

Асланмырза жырын бошагъанлай, акъсакъаллагъа сорууну къарап тохтады. Ала да жырны асыры жаратхандан, къарынларындан тутуп, чегисиз боладыла. Ариукёз, кёз жашларын сыйпай: «Асланмырза, Берекет бла Байрымукъ къоншуларыма аламат тширыула табып, мени уа къурулай, жангызлай нек къойгъанса?»- деди.

-Да, Ариукёз, ала сенден жашыракъла, къарыулуракъла. Алагъа къатынсыз жашау жокъ!-деди, мыйыкъ тюбюнден ышара, жырчы Асланмырза.

АТАБИЙЛАНЫ Магомет.
Огъары Малкъар.

Сюд

Сталинни туудугъу къажауду

Джугашвили «Катынь иш» бла байламлы фашист мурдарланы юслеринден шартланы беригиз деп тохтагъанды.

Аны адвокатлары Герингни эм Йодлны юслеринден Нюрнберг процессде жарашдырылгъан энчи шартланы беригиз деп даулагъандыла.

Москваны Тверск сюдюнде Сталинни туудугъуну Къырал Думагъа эм «Парламентская газетагъа» «Катынь иш» бла байламлы дауула къарауну башлагъанды. Джугашвили айтханнга кёре, поляклы офицерлени Катынь агъачда сауутдан атып къыргъанларына Иосиф Сталин къатышмагъанын ачыкъ этерге айтханды. «Къырал Думаны «Катынь трагедия эм анда жоюлгъанла» деген билдириуюнде ётюрюкле бардыла, ала аны аппасыны намысына заран тюшюрген затладыла, дегенди. Ол дауунда «Катынь да къанлы иш Сталинни эм башха совет оноучуланы тюзюнлей буйрукълары бла этилгенди»,-деген сёзлени терсге санагъыз деп тилейди.

1946 жылны 1-чи октябринде Нюрнберге этилген оноу бла 11 минг поляклы офицерни 1941 жылда сентябрьде фашистле ёлтюрген эдиле. Ол къанлы иш ючюн жууаплылыкъ Герман Герингни эм Альфред Йодлны боюнларына салынгган эди дегенди «Российская газетаны» корреспондентине «Правда о Катыни» деген халкъла аралы проектни координатору Сергей Стрыгин. Аны айтханына кёре, аланы энчи ишлери РФ-ни Къырал архивиндеديле, болсада анда ишлегенле документлени берирге унамагъандыла.

Аны бла бирге 2010 жылны жаз башында Федеральный архив агентствону сайтында Катыньны проблемаларыны юсюнден «1-чи номерли пакетде» болгъан керти документлени юлгюлери кёргюзтюлген эдиле. 1940 жылда мартда биринчи документде машинка бла этилген жазыуну юсюнде Иосиф Сталин кёк шакъы бла къол салгъан документде, адамсызлыкъны ачыкълагъаны кёрюнюп турады. «СССР-ни НКВД-сында жесирге тюшген аскерчилени лагерлеринде эм Украинаны бла Белоруссияны запад областъларыны тутмакъларында поляклы аскерни алгъынны офицерлеринден шёндю бек кёбюсю тутулуп турадыла»,-деп айтылады.

-Лагерледе 14736 адам (миллетлик жаны бла 97 проценти поляклыладыла), ол санда 295-си генералладыла, 144-сю чиновникледиле, полещикледиле, ксендзледиле (дин къуллукъчула, Ред). Тутмакълада 18632 адам тутулуп турадыла, аладан 10685-си поляклыладыла. Сора адамны къалыратырча сёзле: «СССР-ни НКВД-сына буюрулады: жесирге тюшген аскерчилени лагерлеринде тургъан 14700 адамны, аныча Запад Украинаны бла Белоруссияны тутмакъларында тутулуп тургъан 11000 адамны ишлерине энчи халда, бек къаты халда,ёлтюрюрге деп оноу этигиз...»

Бир бёлек экспертизадан ётген документде къошакъ ангылатыуланы кертиликлерине ишекли болмагъан поляклыла кимни хатасындан жоюлгъанларын ангылагъан къыйын тюйюлдю.

«Российская газетадан».

КъМР-ни Асламлы информация органлары жаны бла къырал комитети, Журналистлени союзу, «Кабардино-Балкарская правда», «Адыгэ псалъэ», «Заман», «Советская молодежь», «Горянка» газетлени, «Литературная Кабардино-Балкария, «Ошхамахо», «Минги-Тау», «Нур», «Нюр», «Солнышко»журналланы редакциялары, «Къабарты-Малкъар» ГТРК, «Нальчик» ОРТК, «Къабарты-Малкъар» ВТК «Кабардино-Балкарская правда» газетни тамата корреспонденти **БЕРБЕКОВ Борис Аусовичге** аны туугъан эгечи **Роза** ёлгени бла байламлы, бушуу этип, къайгъы сёз берединe.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары), КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан (баш редакторну орунбасары), АЛИКАЛАНЫ Владимир, БИТТИРЛАНЫ Аминат, ТЕКУЛАНЫ Хауа, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь).

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 47-26-22. Жууаплы секретарь - 42-66-85.
Секретариат - 40-93-62. Корректора - 42-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Жамауат-политика бёлюм - 42-67-68,42-24-02.
Экономика бёлюм- 42-66-73.
Культура бёлюм - 42-75-82, 42-68-72.
Социальный политика бёлюм - 42-66-76, 47-27-59.
Жангызлыкъла эм спорт бёлюм - 47-26-39, 42-66-71.
Письмола эм реклама бёлюм - 42-37-94.
Тилманчча бёлюм- 47-31-28.
Сурат алыучула- 42-75-82, 42-66-76.
Бухгалтерия - 42-30-87.
Операторла - 47-26-28, 42-39-65.

Редакция авторла бла къагъат жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны басманы юсюнден законуна тийишлиликде материаллана авторлары кеслери жууапладыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёпню алмайды.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерини къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июньда регистрация этилгенди.

Регистрация номер —Н—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Асламлы информация органла жаны бла къырал комитетини компьютер службасы хазыр эттенди.

Газет "Тетраграф" ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Газетлени иелерине тапдыру ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплады.
Телефонла: 42-06-51, 42-19-97

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплады.
Телефон: 42-69-34

Номерге графикге кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салынгданды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Аликаланы Владимир - дежурный редактор; Гайыланы Рита - жууаплы секретарьны орунбасары; Зезаланы Лида (1,2-чи бетле), Акушланы Феруза (3,4-чю бетле) - корректорла.

Тиражы 3250 экз. Заказ № 63

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5

электрон почта:
elbor_50@mail.ru